

Varga Krisztián

A harmincas évek politikai rendőrsége Wayand Tibor önvallomásában

Az alább közölt dokumentum Wayand Tibor fogságban írt önvallomásának az 1936 és 1940 közötti időszakról szóló részlete.¹ Az egykori detektívfelügyelő ezúttal is kronológiai sorrendben ábrázolja a Budapesti Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztályának működését. Az időrendet két alkalommal borítja fel; mindkettő eltér a korábban megszokott kommunista vonaltól, és más állambiztonsági szakterületre kalauzolja az olvasót. Az egyik az 1921-ben meggyilkolt Matthias Erzberger német politikus merénylőinek magyarországi elrejtőzésével kapcsolatos, a másik pedig az 1934-ben elkövetett marseille-i királygyilkosság hazai szálainak rendőrségi „elvarrását” eleveníti fel. A visszaemlékezés során bemutatott néhány év – a politikai nyomozások tekintetében – látszólag jóval eseménytelenebb, mint az azt megelőző időszak történései. Ennek oka elsősorban abban keresendő, hogy az illegális kommunista szervezkedések az 1930-as évek közepére alábbhagytak. Megélénkültek viszont a szélsőjobboldali és nyilas mozgalmak, melyek alapvetően átrendezték az állambiztonsági munka prioritásait.

Az 1930-as évek második felének magyar belpolitikai életében tapasztalható változások – amely a szakirodalomban „fasizálódás”-nak és „alkotmányvédelem”-nek mondott jelenségek időszaka² – magára a politikai rendészeti osztályra és a nyomozásokra is komoly hatással voltak. Wayand visszaemlékezésének itt közölt részlete megmutatja, hogy az osztály működését hogyan befolyásolta a fokozódó szélsőjobboldali és nyilas aktivitás, a náci Németország külpolitikai agressziójából fakadó változások áttevődő hatásai. A detektívfelügyelő mindenekelőtt nem a konkrét nyomozásokról számol be – hisz, mint látni fogjuk, a kommunistaellenes rendőrségi akciók szüneteltek, a nyilasok elleni nyomozásokban pedig nem vett részt –, hanem a rendőrség politikai szervének belső működését, beosztottjainak, vezetőinek elképzeléseit jeleníti meg. Éppen ezért személyes jellegű feljegyzései olyan területre navigálnak minket, melyről igen kevés adat található a levéltári iratokban.

A Magyar Királyi Államrendőrség Budapesti Főkapitányságának Politikai Rendészeti Osztálya Hetényi Imre főkapitány-helyettes irányításával az 1930-as évek közepére minden fronton visszazorította az illegális baloldali mozgalmakat. Az osztály valódi fénykorát élte, melyet jelképezett az is, hogy 1936-ban a Kommunisták Magyarországi Pártja (KMP) beszüntette a pártszerű illegális tevékenységet és a Központi Bizottság (KB) kimondta önfeloszlatását. Míg a baloldal különböző irányzataival szemben a rendőrség sikerrel vette fel a harcot, addig a harmincas évek közepén aktivizálódó nyilas és szélsőjobboldali szervezetek ellen képtelen volt a tartós eredmények elérésére. A kudarcok okai nem szakmai, hanem politikai jellegűek voltak. Magyarországon az 1930-as évek közepétől – jelentékeny mértékben a náci Németország közelsége miatt – a közéletben befolyásos erővé tudtak válni a szélsőjobboldal különböző pártjai. A nyilas és más nemzetiszocialista ihletésű szervezetek ellen is dolgozó Hetényi a törvény teljes szigorával próbált fellépni.³ Az akciók azonban kiváltották a szélsőjobboldali erők támadásait. A németbarát politikusok és a nyilasokkal rokonszenvező államapparátus tagjai (többen a vezérkar és a hadsereg tisztjei, valamint a csendőrségi parancsnokok közül) a revíziós magyar célok megvalósítását egyedül a náci Németországtól várták. Ezalól a konzervatív kormányzati elit sem tudta magát kivonni. A hazai belpolitikai életben tapasztalható „fasizálódás” az állam működésében oly mértékben vált meghatározóvá, hogy még a nagyhatalmú rendőrfőnök, Hetényi Imre pozícióját is elérte. A politikai rendészeti osztály megszervezőjét 1938-ban kényszernyugdíjazták.⁴

Az osztályvezetői pozícióért lobbizó Hain Péter detektívfelügyelő – aki az egyik legtapasztaltabb nyomozónak számított és a baloldal elleni detektívcsoporthoz volt a vezetője – nem titkolta nyilas és szélsőjobboldali meggyőződését. Vele szemben a

Belügyminisztérium (korabeli rövidítése: Büm) felső vezetésének támogatását élvező Sombor-Schweinitzer József rendőr főtanácsos az uralkodó konzervatív elit elvárásainak megfelelően igyekezett a szélsőjobboldali mozgalmak előretörését meggátolni. A küzdelemből a rendőr főtanácsos került ki győztesen, aki nemcsak a belügyminiszter, de a kormányzó szimpátiáját is elnyerte. A politikai támadások kereszttüzébe került rendőrségi szerv vezetését ugyan formailag nem vállalhatta el, de – Kálnay Ernő főkapitány-helyettes névleges irányításával – mindenben igyekezett a hatalmon lévők kívánságaihoz igazítani az osztály működését.⁵

Az 1930-as évek derekán kibontakozó nyilas mozgalmak új kihívás elé állították a politikai osztályt. Mivel a kommunista vonalon tapasztalható „szélcsend” egyszerűen nem adott annyi munkát, mint korábban, a baloldal elleni csoport létszámát lecsökkentették. Ezzel párhuzamosan új, a szélsőjobboldal ellen dolgozó detektívcsoportokat hoztak létre, mert a politikai rendészeti osztály detektívjeinek döntő többségét ekkor már a nyilasokkal való küzdelem kötötte le. A második világháború előestéjén a baloldal elleni felderítéseket a Csendőrség Központi Nyomozó Osztályparancsnoksága és a Honvéd Vezérkar főnökének (Vkf.) 2. Osztályán⁶ belül működő kémelhárítás vette át.

A Magyar Királyi Csendőrségen csak 1930-tól kezdett működni a politikai ügyekért felelős állambiztonsági szerv.⁷ A Csendőrség Központi Nyomozó Osztályparancsnokságának létrehozását elsősorban az illetékességi területein elszaporodó illegális baloldali és parasztmozgalmak ellenőrzése és felszámolása indokolta, illetve az, hogy korábban a szervezetnek nem volt az államrendészeti ügyekben nyomozási jogköre. Másrészt viszont presztízsszempontok is motiválták a csendőrséget, hisz a rendőrség komoly sikereket ért el a politikai felderítések terén és a csendőrségi vezetők is hasonló elismerésre vágytak.

A katonai jellegű fegyveres testület többször változtatott struktúrájában a Csendőrség Központi Nyomozó Osztályparancsnokságának törzsalosztályához tartoztak a politikai nyomozások. A törzsalosztály alá rendelt „A”, azaz államrendészeti előadócsoport foglalkozott a politikai nyomozások központi koordinálásával.⁸ Az előadócsoport az állambiztonsági vonalak szerinti további öt alcsoportra oszlott. Ügykörük alapján ezek a következők voltak:

1. jobboldaliak,
2. baloldaliak és szekták,
3. zsidó szervezetek,
4. nemzetiségi mozgalmak elleni szakcsoportok,
5. kémelhárítási feladatok.

Az egyes csendőrkerületek nyomozó alosztályain szintén megtalálhatóak voltak az említett államrendészeti alcsoportok.

A csendőrség az 1930-as években vidéken sorra számolta fel az illegális baloldali szervezeteket.⁹ Eközben nemcsak a törvény által tiltott kommunista, de a legálisan működő szociáldemokrata szervezetek ellen is fellépett.¹⁰ A csendőrnnyomozók közül számosan kezdettől fogva arra törekedtek, hogy a „bolsevizmus melegágyának” tartott szociáldemokrata pártot és a szakszervezeteket betiltsák.¹¹ Ehhez minden eszközt igénybe vettek, a provokátorok és a fedett állományú csendőrnnyomozók beépülésétől kezdve, a tömeges őrizetbe vételeken keresztül, a kényszerrel kicsikart vallomásokig bezárólag.

A központi nyomozó alosztály vezetője 1930-tól 1935-ig az a Hajnácskőy László csendőr százados volt, aki az 1920-as évek végén Hetényi engedélyével személyesen tanulmányozta a politikai detektív főcsoport munkáját. Az így megszerzett tudás – valamint a baloldal elleni detektív alcsoport előállítási könyvének – birtokában közreműködött a csendőrség központi nyomozóapparátusának megszervezésénél. Hajnácskőy és Hetényi ádáz küzdelmet folytatott a baloldali mozgalmak elleni nyomozások feletti kontroll monopóliumáért. A váltakozó kimenetelű csatározásokban a főkapitány-helyettes általában bírta a mindenkori belügyminiszternek és a rendőri ügyeket felügyelő Büm VII. (közbiztonsági) Osztály vezetőinek a támogatását. Hajnácskőy és utódai viszont szoros kapcsolatokat építettek ki az 1930-as évek végén a politikai életben is egyre fajsúlyosabbá váló Honvéd Vezérkar főnökével és a katonai kémelhárító szervekkel.

Hetényi regnálása alatt a csendőrség és a rendőrség egyfajta munkamegosztásban és – a sorozatos hatásköri-illetékességi villongások mellett – egymástól területileg is elhatárolva végezte nyomozásait. Ezt az egyensúlyt az 1930-as évek végén „felborította” a 2. Vkf. Osztály háborús készülődése. A baloldallelteni felderítő szolgálat során a csendőrség és a katonai kémelhárító szervek jelentősen megnövelték működési területüket, negligálva ezáltal a rendőrség és a csendőrség között mintegy 60 éve fennálló illetékességi viszonyokat.¹²

A rendőrség mint baloldallelteni nyomozószerv hátravont szerepét elsősorban az indokolta, hogy a háborús helyzet eszkalálódásával a kommunista vagy kommunistagyanús szervezkedések a hazaárulás és a hűtlenség kategóriájába tartoztak.¹³ A többször módosított hűtlenségi (1930. évi III. tc.), valamint az 1939-ben életbe léptetett honvédelmi törvény (1939. évi II. tc.) egyes rendelkezései a 2. Vkf. Osztály defenzív (def) alosztályát privilegizált helyzetbe hozta a politikai nyomozások irányítása terén.¹⁴ A törvények és rendeletek politikai nyomozásokra gyakorolt ambivalens hatásait utólag még Ujszászy István vezérőrnagy, a 2. Vkf. Osztály 1939–1942 közötti vezetője is elismerte. A nyomozások módszereiről szóló, későbbi fogságában írt feljegyzésében kijelentette, hogy „a katonai büntető törvénykönyv elég tágran határozta meg a »hűtlenség« fogalmát, így az arra az esetre volt ráhúzható, amelyet a kémelhárító szervnél beosztott katonai ügyész éppen akart.”¹⁵ A 2. Vkf. Osztály szerepét tovább növelte a defenzív alosztály alá tartozó ipari defenzív alcsoport felállítása, mely az egyes hadi üzemekben lévő kémelhárító hálózatokat fogta össze, és amely szerv a fedésben tevékenykedő üzemi titkároktól rengeteg – adott esetben a baloldal ellen felhasználható – titkos információt gyűjtött be.¹⁶ Az állambiztonsági szervek által gerjesztett kaotikus állapotok természetesen tovább fokozták a politikai rendszet területén tapasztalható meglévő hatásköri és illetékességi anomáliákat. Az 1940-es évek elejére a háborús kardcsörtetésben élenjáró szélsőjobbaldali és németbarát katonai körök befolyása oly mértékben megnőtt, hogy a legkisebb kémgyanús kommunista szervezkedés felderítésének irányítását is a katonai elhárító szervek vették át.¹⁷

A katonai kémelhárítás és a csendőrség központi nyomozóparancsnokságának szorosabb együttműködése az 1930-as évek elejére-közepére nyúlik vissza. Az 1938-as bledi egyezményig rejtett módon, a Honvédelmi Minisztérium (HM) VI/2. Osztályán tevékenykedő katonai kémelhárítás figyelme akkor fordult a kommunista mozgalmak irányába, amikor Magyarország diplomáciai kapcsolatot létesített a Szovjetunióval (1934. február 4.). Ettől az időponttól kezdve az országban hivatalosan is megjelentek a diplomata fedésében működő szovjet hírszerzők, ami a mélyen bolsevikellenes magyar uralkodó köröket új helyzet elé állította. További aggodalomra adhatott okot, hogy 1935. május 2-án és a két hét héttel később, május 16-án megkötött szovjet-francia és szovjet-csehszlovák védelmi szerződések – a politikai elit félelmei szerint – a magyar revíziós célokat alapvetően keresztettkék.¹⁸ Különösen az utóbbi megállapodás nyugtalanította a honvédség vezetőit, mivel Csehszlovákiával szemben komoly területi követelése volt az országnak.

Az antikommunista állambiztonság a szovjet érdekszféra kiterjesztését látta abban is, hogy Csehszlovákiában a legálisan működő kommunista párt támogatta a magyarországi kommunisták illegális szervezkedéseit.¹⁹ A szovjet külpolitika aktivitása miatt a katonai vezetés egy szovjet- és kommunistaellenes kémelhárítási arcvonal felállítását határozta el. A döntés háttérében az a vélelem állt, mely szerint a szovjet diplomáciai képviselő a hazai kommunista mozgalmakat – mindenekelőtt a KMP-t – „a hadianyaggyártással foglalkozó üzemekben, a hadiipari kémkedésre” ösztökéli.²⁰ A katonai és csendőri vezetés „bizonyítékokkal” alátámasztott meggyőződése szerint „a KMP a Komintern Szekciója, ezért kötelessége, hogy kikémlelje a hadiipari termelést és azt Moszkvába, a Komintern tudomására hozza.”²¹

A Kommunista Internacionálé szigorú felügyelete alá tartozó, de komoly hadiipari hírszerzésre alkalmatlan KMP-aktivistáit az államvédelmi szervek már korábban is „Moszkva ügynökeinek” bélyegezték. Mivel a korabeli állambiztonsági doktrína szerint a kommunista pártok tagjai egyben a Szovjetunió hírszerzői, kémei is voltak, ezért a vezérkari főnökség számára a szovjetelhárítás egyet jelentett a kommunistaellenes felderítésekkel. A Szovjetunióval történt hivatalos kapcsolatfelvétel mindezt most – az

államok közötti professzionális titkosszolgálati játszmák részeként működő – klasszikus hírszerzési és kémelhárítási szabályok szerint leírható rendszerbe helyezte. A vezérkar igyekezett a baloldali és kommunista szervezetek elleni nyomozásokban jártas, belbiztonsági és politikai rendészeti területen tapasztalatokat szerzett szakembereket a kémelhárítás számára megnyerni. Ilyen specialisták akkoriban csak a rendőrségen vagy a csendőrségen voltak. A rendőrséget mint polgári hatóságot a vezérkar eleve elvetette. Mivel a csendőrség kettős alárendeltsége – személyi, kiképzési és fegyelmi ügyekben a honvédelmi miniszter, közbiztonsági, anyagi és műveleti téren a belügyminiszter irányította a testületet – lehetővé tette a csendőrök katonai szervekhez történő vezénylését, így jó néhány, a kommunistaellenes nyomozásokban hírnevet szerzett csendőrtiszt került át a defenzív alosztályhoz. A kémelhárítás és a csendőrnnyomozó parancsnokság összefonódását mi sem jelzi jobban, minthogy a defenzív alosztály hatáskörébe tartozó kommunistagyanús kémelhárítói feladatok irányítását kizárólag az alosztályhoz vezényelt csendőrtisztek végezték.²²

A HM VI/2. Osztály defenzív alosztályán belül 1935. január 15-től hozták létre a csendőrnnyomozókból álló ún. „K”, azaz kommunista vagy kommunistaelhárító alcsoportot.²³ Az egység feladata a katonai kémelhárítás tevékenységi körét érintő szovjet- és kommunistaellenes felderítés elvi koordinálása lett. A gyakorlatban ez azt jelentette, hogy az alcsoport szinte megalakulásától kezdve – a csendőrnnyomozó központon keresztül – igyekezett minden baloldali és kommunista szervezet ellen végrehajtott nyomozást a saját hatáskörébe vonni. A kommunistaelhárítók mindenkori parancsnoka a defenzív alosztály helyettes vezetője is volt egyben, aki állandó jelleggel képviselhetette az alcsoportot a 2. Vkf. Osztály vezetőjének kémelhárítói feladatokat érintő megbeszélésein.²⁴

A defenzív alosztálynak – így a K-alcsoportnak – az 1939-es honvédelmi törvény hatályba lépéséig önálló nyomozási jogköre nem volt.²⁵ A bizalmas és nyílt nyomozásokhoz szükséges állományt – ad hoc jelleggel a politikai osztály detektívjei, de sokkal inkább – a csendőrség beosztottjaiból vezényelt nyomozók biztosították a kémelhárítás számára. Később, a második világháború alatti monstre nyílt nyomozásoknál az alcsoport csendőrtisztjeinek elvi irányítása – a kiemelt büntetőeljárásokban létfontosságú stratégiai tervek elkészítésével és az egyes nyomozási cselekményeket érintő közvetlen utasításokkal – döntő mértékben járult hozzá az események alakulásához. A szovjetellenes kémelhárítási arcvonal vezetője 1935–1942 között a politikai detektívek régi ellenlábasa, a csendőr őrnaggyá, majd alezredessé előléptetett Hajnácskóy László volt.

Az 1939 februárjában a politikai rendészeti osztály baloldal elleni csoportjának vezetését elvállaló Wayand Tibor egy kis létszámú, hálózatokkal gyéren ellátott, jelentéktelen nyomozásokat lefolytató detektívegységet vett át. A megváltozott erőviszonyoknak köszönhetően a rendőrség az 1930-as évek végétől önállóan, jelentősnek mondható kommunistaellenes felderítést már nem hajtott végre.

Dokumentum

Részlet Wayand Tibornak a horthysta politikai rendőrségi munkájáról szóló vallomásából, 1946. március

1936 őszén a kormányzósági detektívkirendeltség vezetőjét, Saródi János detektív-főfelügyelőt leváltották, s helyébe Hain Péter²⁶ helyettese, Lábody Gyula²⁷ került. Ekkor lettem én Hain Péter helyettesévé. Ez a körülmény azonban sem a korábbi munkámban, sem egyéb vonatkozásban különösebb változást nem jelentett. A szélcsendes időt arra óhajtottam volna felhasználni, hogy rendezzük a politikai nyilvántartásunkat. A politikai nyilvántartót ugyanis Hain Péter állította be még az 1920-as évek derekán. Addig csupán a toloncházi részleges és hiányos nyilvántartás állt rendelkezésünkre. Az újonnan felállított nyilvántartót egy ideig helyesen kezelték, de később az államrendészeti osztály referenseinek kívánságára pl. minden névtelenül feljelentettet feljegyezték még akkor is,

ha a nyomozás negatív eredménnyel fejeződött be, vagy éppen megállapította a vád alaptalanságát. Az utcai tüntetések során leginkább olyanokat állított elő a késve érkező rendőrség, akik csupán kíváncsiságból tartózkodtak a tüntetés színhelye körül. Persze, hogy előállításuk ténye, pl. „Előállítva az Igazságügyminisztérium előtti tüntetésről!” szöveggel a nyilvántartásba került még akkor is, ha a későbbiekben beigazolódott, hogy sem a KMP-hez, sem a tüntetéshez köze nem volt. Egy eset pl.: a József krt. egy házában (szemben a Rákóczi térrel) illegális szemináriumon ütöttünk rajta. Míg a termekben folyt az igazoltatás, egy detektív az ajtónál állott, s a befutókat felírva a terembe küldte. Így már az igazoltatás alatt befutott egy férfi egy nővel. Az ajtónál álló detektív mindkettőjük nevét felírta, s beküldte őket a terembe. Itt történetesen én igazoltattam őket, amikor is kiderült, hogy a férfi a nő kedvéért jött fel (futó ismeretség volt), s fogalma sem volt, hogy a nő hová vezeti őt. Miután a nő beismerte, hogy a szeminárium hallgatására jött fel, s igazolta a férfi védekezését is, a férfit elbocsátottam, a nőt pedig előállítottam a főkapitányságra. Évek múltán keresett aztán fel engem hivatalomban a férfi, s bemutatkozva, hogy állami gimnáziumi tanár, kérte, hogy legyek segítségére nagy bajában. Panaszolta, hogy előtte érthetetlen okokból sorozatosan lemaradt az esedékes előléptetéseknél. Összeköttetései révén azután megtudta, hogy a kinevezések előtt a Kultuszminisztérium véleményt kért a kinevezendő politikai magatartásáról és megbízhatóságáról. Az ő esetében is a válasz az volt, hogy „nevezett részt vett illegális szemináriumon”. Lemaradt hát a kinevezésről. Én magam is emlékeztem a tanár „szeminárium” esetéről, [ezért] hosszas utánajárással sikerült töröltetnem a nyilvántartásból, és értesítenem a Kultuszminisztériumot a tényállásról.

Egy másik eset: dr. Fábíán Dániel²⁸, a Barta Miklós Társaság²⁹ egykori elnöke, mint ilyen került a nyilvántartásba. Később még hozzájegyezték, hogy a Csehszlovákiában tartott baloldali diákkongresszuson mint magyar küldött részt vett, s ott beszédet tartott. Dr. Fábíán Dániel kétségkívül baloldali beállítottságú ember volt. Kapcsolatai voltak a KMP-hez is. Idők folyamán aztán nem tudom, mi okból, de elszakadt a baloldaltól, s nem foglalkozott politikával. Majd Ádám³⁰ professzor klinikájára került, ahol Ádám pártfogolta és tanársegéddé óhajtotta kineveztetni. Kinevezése a politikai priusza miatt nem ment. Hozzám fordult segítségért. Én Sombort informáltam Fábíán dr. múltjáról s jelenéről, és a magam részéről is kértem, hogy töröltesse a priuszát. Sombor a kérdést meghallgatva megfelelően tájékoztatta a Kultuszminisztériumot, s lehetővé tette a tanársegédi kinevezést, de a priuszt nem töröltette, csupán rávette lapjára, hogy „priusz csak külön engedéllyel adható”.

Több ily hasonló esetre való hivatkozással kértem, hogy rendezzük végre a nyilvántartás anyagát. Törekvésemben erősen támogattott dr. Haraszthy Vince³¹ rendőr tanácsos is. Ennek dacára mégsem került sor a rendezésre, mert a rohamosan torlódó események ezt meggátolták.

*

Hogy ki ne essem később is az emlékezetemből, itt jegyzem fel a még 1924 vagy 1925-ben történt jellegzetes esetet: Hetényi bizalmasan értesült arról, hogy Gömbös³², akkor fajvédő képviselő, nagytétényi villájában két gyanús külföldi férfit rejteget. Detektíveknek, köztük Scholcznik Győzőnek³³ (később Szentirmayra magyarosította nevét) megbízást adott, hogy tartsák szoros figyelés alatt a két külföldit, személyazonosságukat és kapcsolataikat állapítsák meg. Nem tudom, hogy a detektívek állapították-e meg, vagy Hetényi más úton kapott hírt arról, hogy a Gömbös-villában tartózkodó 2 külföldi azonos a német miniszterelnököknek, Erzbergernek³⁴ gyilkosaival. Bizonyos, hogy e körülményt a detektívek is tudták. Lehet, hogy a detektívek valamelyikének indiszkréciója folytán tudomást szereztek a tényről a főkapitányságon működő Pál József és a Noldi bácsi³⁵ néven ismert rendőri riporterek. A két riporter egyszerűen kiutazott Nagytétényre, és egyenesen a Gömbös-villába mentek. Nyilatkozatokat kértek a gyilkosoktól, mire azok a riportereket botokkal verve kizavarták az utcára. Másnap mindkét riporter (lehet, hogy bosszúból) nagy cikket írt lapjában a Gömbös-villában rejtőző gyilkosokról. Hetényi, hogy a dolog így kipattant, nem tehetett mást, mindkét németet (egyiknek neve Kuncze³⁶) előállította a főkapitányságra, s itt a

detektívszobákban őriztette nagy titokban, hogy nevük se a fogdában, se az őrizetesk között ne szerepeljen. A két cikket átvették és leközltek a német lapok is, majd pár nappal később jelentkezett a főkapitányságon a berlini rendőrség 2 kiküldöttje³⁷, hogy Erzberger gyilkosait elfogják, illetve elfogassák. A főkapitányság valószínűleg Hetényi javaslatára, nem a politikai osztálytól, hanem a bűnügyi osztálytól vezényelt egy detektívfelügyelőt a német rendőrtisztek segítségére, akit azonban nem tájékoztattak, sőt még különösebb utasítással sem láttak el. Ez a detektívfelügyelő komolyan látott a munkájához, s készségesen támogatta a német tiszteket mindaddig, amíg egy napon a szokásos reggeli jelentkezésekor azt kellett jelentenie, hogy a keresett gyilkosoknak itt kell valahol a főkapitányságon tartózkodniuk. Úgy tudom, hogy csak ekkor közölték velem, hogy a németeket más irányba terelje. Az eset így már igen kellemetlen volt, mindenképpen likvidálni kellett. Úgy emlékszem, detektívek vitték ki mindkettőjüket Törökországba, s ott szabadon engedték.

*

A magyarországi kommunisták frontján minél tovább tartott a szélcsend, annál inkább élénkült a nyilasfront. Röpirat röpirat után jelent meg, s ezzel kapcsolatban a lebukások is hasonló sűrűn történtek. Hain Péternek sehogy sem tetszett a Hetényi által diktált tempó, mellyel a nyilasok minden megmozdulását igyekeztek elfojtani. Láttam (hiszen igen jól ismerem őt), hogyan tépelődik magában, hogy e tempón enyhítsen. Előttém több ízben kijelentette, hogy a nyilasok ellen dolgozni nem hajlandó, ilyen megbízást nem fogad el. Amikor pedig a nyilasok kiadták a röpiratot: „Rebeka, mars ki a várból!”³⁸, Hain azt mondta nekem, hogy ez Hetényi munkája, aki nyilván azért csinálta ezt, hogy a nyilasok elleni irgalmatlan munkáját fokozhassa, s erre a legfelsőbb hely támogatását már eleve elnyerje.

Ebben az időben Széll József³⁹ volt a belügyminiszter. Széll minisztersége idején igen megkedvelte Haint, akiről sokat olvasott előzőleg az újságokban, de hallhatott elismerő nyilatkozatot minisztériumának egyik-másik főtisztviselőjétől is (Kovács Dénes)⁴⁰, sőt esetleg a kormányzó úrtól is, aki szintén igen kedvelte Haint. Széllnek Hainnal szembeni szimpátiája eleinte abban nyilvánult meg, hogy bizalmas magánügyeiben Haint bízta meg adatgyűjtéssel. Előfordult, hogy Haint magával vitte autón, s együtt nyomoztak. Egy alkalommal Széll magához hívatta Haint, s egy zsaroló levelet adott át neki, hogy abban járjon el, a zsarolónál lévő, s a miniszterre kellemetlen bizonyítékokat szerezzze be. Arról volt ugyanis szó, hogy az operaház egykori neves művésznője, aki Széll Kálmán⁴¹ egykori miniszterelnökkel bizalmas viszonyt folytatott, levelet írt Széll József belügyminiszternek, s abban anyagi támogatást követelt. Ellenkező esetben – fenyegetőzött – Széll Kálmánnal hozzá írt, s a birtokában lévő leveleit nyilvánosságra hozza. Hain Péter engem vett maga mellé, s együtt nyomoztuk az ügyet. Valahol Gödöllőn, rendkívül szegény körülmények között találtuk meg a művésznőt. Fals ürügy címén, beleegyezésével házkutatást tartottunk, itt megtaláltuk Széll Kálmán leveleinek egy részét. A bőbeszédű idős művésznő a levelek láttára hosszasan beszélt Széll Kálmánnal való viszonyáról, s arról is, hogy még több ilyen levele van, de azokat valahol az Adria partján, egy nyaralóhelyen lévő villájában őrzi. Az őrzési helyet is pontosan megmondta. Még hosszasan beszélgettünk a művésznővel, addig, amíg a kérdéses leveleket észrevétlenül magunkhoz vehettük. Hazafelé utazva az autóban Hain elolvasta a leveleket, de azok tartalmáról kérdéseim dacára sem nyilatkozott. Így nem tudom, mi állt a levelekben. Hetényi tudott ugyan az ügyről, de úgy tudom, hogy Hain neki sem mutatta meg a leveleket. A továbbiakban Széll kiküldte Haint az Adria partján őrzött levelekért, melyeket Hain megtalált, s Széllnek átadta.

Ezen esetet csupán azért jegyzem fel, hogy valószínűvé, érthetővé tegyem azt a lehetőséget, hogy a detektívfelügyelő bizonyos esetekben tud hatni a miniszterre, hogy az valamit tegyen meg, vagy ne tegyen meg. Bizonyos, hogy Széll titkára csaknem naponta híva fel Haint, hogy a miniszter látni szeretné, beszélni óhajt vele. Igen sok esetben én vettem át az ilyen telefonüzeneteket.

Hain sokáig töprengett magában, sokszor lakásomon hangosan gondolkozva lelkiismeretét iparkodott megnyugtanni a tenni készülő hálátlan cselekvés miatt. Végre

határozott. Láttam rajta, bár nem tett előttem említést, hogy az osztályt megszabadítja Hetényitől. Másnap délután 1 óra tájban a főkapitány hívatta Hetényit. Hetényi mit sem sejtve átment a főkapitányhoz, ahol azt hiszem, dr. Szemerjai Kovács Dénes közölte vele a miniszter utasítását, hogy egy órán belül adja be a nyugdíjazás iránti kérelmét. Hetényi a főkapitánytól vissza sem tért hozzánk, hazament és a hivatalában többé nem láttuk. Pár nappal később megjelent a főkapitány rendelkezése, hogy a politikai osztály élére dr. Bártfay Ernő rendőr főtanácsost állítja, dr. Sombort pedig a bűnügyi osztályhoz helyezi át. Bártfay át is vette az osztály vezetését, Sombor azonban továbbra is a politikai osztályon maradt, s intézte a legfontosabb teendőit, a hírszerzést.

Dr. Bártfay közöttünk jobboldali érzelműségéről volt ismeretes. Kinevezésének legjobban a csendőrök örültek. Tisztelgő látogatást tettek nála, majd a jótestvéri viszony elmélyítésére rendes heti összejöveteleket rendeztek. Bártfay hangoztatta, hogy ő igazságosan, jobbra és balra egyforma mérlegen akar mérni. Igen ám, csak hogy balra nem sok alkalma kínálkozott a méricskélésre, mert a kommunista front még mindig abszolút csendes volt. Annál inkább kellett jobbra méricskélnie, hiszen a tempót nem Bártfay, hanem egyrészt maguk a nyilasok, másrészt Sombor diktálta, a hozzá befutó híranyag alapján.

Az osztály beosztottjainak legtöbbje – tudva, hogy Bártfay utálja a Somborhoz húzó embereket – kerülte Sombort. Csak igen kevesen tartottunk ki Sombor mellett. Hain Péter maga soha nem ment Somborhoz, csoportjának tagjaitól pedig határozottan rossz néven vette, ha Sombor körül mozogtak. Kifejezetten csak dr. Hivessy Jenő főfelügyelő állt teljesen Sombor mellé. Az osztályon teljes volt tehát a széthúzás. Egyik kolléga sem mert a másik előtt nyilatkozni. Ilyen körülmények között ért bennünket a Dohány utcai zsidótemplom elleni merénylet.⁴² Nyilván Bártfay indítványára a főkapitány úgy intézkedett, hogy a nyomozásban részt vevő detektívek irányítására a bűnügyi osztálytól ideiglenesen, csupán az ügy nyomozásának tartamára a politikához vezényelte Nemes Sándor⁴³ és dr. Batmázy Róbert detektív főfelügyelőket több detektívvel együtt. Intézkedésében nevezettek alá rendelte a politikai osztály detektívjeit is.

A nyomozásban tehát részt kellett volna vennie a Hain csoportnak is. Hain Péter azonban, lévén jó viszonyban Nemessel, csoportját és magát ügyesen mentesítette a feladat alól. Nemes, úgy a nyomozás tartama alatt, mint később, többször célzott előttem arra, hogy neki köszönhetjük szemléltői szerepünket. A nyomozást azonban ténylegesen dr. Sombor és dr. Hivessy irányították.

Ebben az időben kezdte Hain komolyan megszakítani addigi zsidó kapcsolatait. Egyik legjobb barátját és jótevőjét, Kitzler Lipót detektív főfelügyelőt máról holnapra megtagadta, kiutasította, kerülte a zsidó újságírókat, kikkel azelőtt különös szívéllyességgel érintkezett, mert gyakran emlegették lapjaikban nevét. Tőlem is elmaradt, bár előzőleg csaknem napi vendég volt nálam. Annál szívesebben tartózkodott nyilas körökben, főként katonatisztek (vezérkariak is) körében.

Bártfay nem kedvelte Haint, őt referensei körében „üres hólyag”-nak nevezte, mégis tűrte, s megtartotta nyilván abban a reményben, hogy a sok jobboldali ügy közben hozzásegíti az osztályt egy kis változatosságához – egy kommunista ügyszög. Munkánk java részét azonban a gyárakba beállított és a „def.” által irányított, úgynevezett gyári titkárságok⁴⁴ adták, jelezve, hogy az üzemben kommunista szervezkedés folyik; kisebb-nagyobb szabotázs-cselekmények fordultak elő, sztrájkra való buzdítás észlelhető, stb. Az ezen ügyekben lefolytatott nyomozások kevés eredménnyel jártak, mert legtöbb esetben egészen ártatlan, nem szándékos cselekményekről volt szó, avagy a titkárságok besúgói túlzottak voltak jelentéseikben.

Ilyen pangás közepette hozott be Hain Péter egy napon két kezdetleges kiállítású röpiratot, mondván, hogy azt Deménytől⁴⁵ kapta. A röpiratokat bemutatta Bártfaynak és vele is közölte annak eredetét. Hain azt is közölte velem, hogy Demény ez ügyben hamarosan további adatokat ígér. Demény további adatszolgáltatására azonban már nem került sor, mert pár nappal később, amikor Hain nem tartózkodott a hivatalban, telefonon felhívott bennünket Hajnácskóy, s tőlem kérdezte, igaz-e, hogy Demény Hain besúgója.⁴⁶ Igenlő válaszomra kijelentette, hogy Demény jelenleg az ő őrizetében van, menjek ki azonnal Csepelre, ott győződjek meg magam Demény munkájáról. Jelentve Bártfaynak a Hajnácskóytól kapott értesítést, kimentem a csepeli kapitányságra. Ott

dolgozott Hajnácskőy az ő def-különítményével. Itt Hajnácskőy elmondta, hogy részben Csepelen, részben Soroksáron nyomozói lefogtak vagy 5-6 embert, akik röpiratokat terjesztettek. Az emberek valamennyien azt vallották, hogy a röpiratokat Demény utasítására Deménnyel együtt készítették, s Demény utasítása szerint terjesztették. Amikor pedig Hajnácskőy megmutatta a röplapot, megállapítottam, hogy Demény ezekből adott át két darabot Hainnak. Magam is kihallgattam az előállított embereket, [akik] meggyőzően vallották, hogy Demény az értelmi szerző. Ezek után bementünk a külön szobában őrzött Deményhez, s megkérdeztem Hajnácskőy s Jakabovics⁴⁷ jelenlétében, hogy mi ez ügyben a helyzet. Demény tagadott, azt mondta, hogy az emberek rosszhiszeműen vallanak ellene. Miután pedig Demény rábeszélésem és a kétségbevonhatatlan bizonyítékok dacára is tagadásban maradt, Jakabovics hadnagy def-módra alaposan elverte. Megjegyzem, Hajnácskőy időközben eltávozott. Demény hosszú ideig állta a verést, végül is beismerte, hogy ő készítette a röplapokat. Kérdésünkre, hogy mi célból adott a röplapokból 2 példányt, s hogy miért szándékozott bennünket félrevezetni, válaszai itt is értelmetlenek és zavarosak voltak.⁴⁸ Visszatérve hivatalomba jelentettem az esetet az időközben megérkező Hainnak, aki velem együtt Bártfayhoz ment, s annak is jelentette. Bártfay megjegyzés nélkül tudomásul vette Hain jelentését.

Hain ebben az időben kapott utasítást Bártfaytól, hogy egy esetleges háború esetére állítsa össze azoknak az ismert kommunistáknak a névjegyzékét, akiknek szabadlábban hagyása veszélyes lehet. Hainnal együtt végeztük több napon át e munkát. Természetesen listára kerültek elsősorban az illegalitásban élő vezetők, az utcai tüntetések során többször előállítottak, a többször elítéltek. A munka fő részét én végeztem, s lelkiismeretesen kívántam végezni, nehogy szükségtelenül és indokolatlanul okozzak kellemetlenséget, szenvedést arra nem érdemes embernek. Már itt jegyzem meg, hogy amikor aztán sor került az internálásokra, az nem a mi listánk alapján történt, hanem a vezérkari főnökség II. D. Osztályának⁴⁹ hozzánk beküldött listája szerint.⁵⁰ A beküldött listán szereplők internálását a def. ellenőrizte is.

1938 nyárutóján Wienbe vezényeltek Teleki Pál⁵¹ és Kánya Kálmán⁵² miniszterek mellé személyi biztonsági szolgálatra. Itt folytak le ugyanis a Felvidék visszacsatolására vonatkozó tárgyalások. Itt láttuk a németeknek velünk szembeni fukarságát, s Ciano⁵³ gróf erőlködését, hogy a németeket irányunkban kedvezőbb döntésre bírják.

Ezek után következtek a területi visszacsatolások, az ezekkel kapcsolatos kormányzói utazások, melyeken személyi biztonsági szolgálatra rendelve én is részt vettem.

1939. év elején Bártfay általam ismeretlen oknál fogva elkedvetlenedett (talán, mert a kormányzó úr referálásra nem őt, hanem Sombort kérte magához), beteget jelentett, s az osztály éléről való elhelyezését kérte. Úgy gondolom, hogy Hain Péternek is volt szerepe abban, hogy Bártfay utódául dr. Kálnayt⁵⁴ bízták meg. Kálnay személye egyébként megfelelt Sombornak is.

Most ismét átszervezték az osztályt, mely munkánál Hainnak is jutott szerep. Sombor kívánságára most már 3 csoportot állítottak be a jobboldal ellen. Hain maga, hogy a jobboldal elleni munkában való részvételének még a lehetőségét is kizárja, mint rangidős lemondott az őt egyébként mindenképpen megillető főcsoportvezetői beosztásról, kreált tehát egy másik főcsoportot, az úgynevezett állandóan „vezényeltek” főcsoportját, s annak vezetőjéül jelentette ki magát. Állandó vezénylés volt a kormányzóságon (4 detektív), a miniszterelnökségen (2 detektív), a belügyminisztériumban (2 detektív), az értelmiségi kormánybiztosságon (2 detektív), a telefoncenzúrájánál (6 detektív). Ehhez vette még a kormányzói helyszínelő csoportot is (dr. Juhász⁵⁵ csoport 10–12 detektív). A vezényeltek körül azonban nem rendelkezhetett (s azok nem is referáltak neki), a telefoncenzúrához és az értelmiségi kormánybiztossághoz beosztottakkal. Megelégedett tehát a teljesen jelentéktelen munkakörrel, s a 18–20 ember feletti rendelkezéssel, csakhogy ne kelljen dolgozni a nyilasok ellen. Hain így csaknem kizáróan a kormányzó utazásai alkalmával a személyi biztonsági szolgálatra kivezényelt detektívek munkáját irányította a továbbiakban. Eddigi csoportjának vezetésével Sombor engem bízott meg, lecsökkentve a csoport létszámát velem együtt 7 főre, mondván: „Nálatok most amúgy sincs munka.”

1939. január vagy február havában lettem tehát a 7 főből álló, kommunistákat üldöző detektívcsoporthoz vezetője. Valóban, a kommunisták ebben az időben nem sok munkát adtak a rendőrségnek. Illegális sajtó nem jelent meg, legalábbis az utcára nem került, legfeljebb elszórtan fordultak elő falfestések, járdafestések. Emlékezetem szerint be is került hozzánk 2 fiatalember, akiket, mert ügyetlenül végezték munkájukat, nem tudom, detektívek-e, vagy utcai járókelők tetten érve elfogtak, s a náluk lévő festékesvödörrel és -pemzlivel együtt behozták a főkapitányságra. Inkább talán a cionistákkal akadt dolgunk, az is csupán ellenőrzés jellegű volt. Úgy emlékszem, ebben az időben oszlatta fel a kormány a cionisták vidéki és helyi szervezeteit, illetve tiltotta meg azok működését, s csupán a budapesti központ működését engedélyezte. Egyidejűleg beszüntette az úgynevezett perselyezést is. A cionisták szervei a tilalom dacára itt-ott mégis működtek, főként perselyeztek. Dr. Buk⁵⁶ (ha jól emlékszem), a cionisták főtitkára ebben az időben gyakori látogató volt a főkapitányságon (nem mint előállított), hogy egyes felszínre került rendellenességeket kimagyarázzon. Hogy milyen volt a bánásmód dr. Sombor és az én részemről ezekben az ügyekben, arról talán dr. Buk volna hivatva beszélni.

Az átszervezéssel kapcsolatosan komoly és eléggé éles szóváltásom támadt Hain Péterrel. Szemére vetettem, hogy hiú és önző vágyak hajszolása között elhagyja munkatársait, a komoly munka helyett „ajtónyitogató pojacát” csinál magából csak azért, hogy a nyilasok erőszakosságai által kikényszerített rendőri munkában való, még közvetett részvétel miatt is a felelősséget már eleve elkerülje, s mert a kormányzó körüli szolgálattal újabb és újabb kitüntetés lehetőségét biztosítsa magának. Szemrehányásaimra ő gorombán felelt, kijelentette, hogy ellenségének tart, s hogy az ügyről velem tovább nem tárgyal. Megszakított velem úgyszólván mindenféle kapcsolatot, s még a hivatalos ügyekben *is csak közvetve érintkezett velem.*

*

Közbevetőleg (nehogy ismét kiessen emlékezetemből), ismertetem a marseille-i királygyilkossággal⁵⁷ kapcsolatos szerepünket:

A királygyilkosság ügyének nyomozása során a francia rendőrség eljutott Jankapusztáig. Ezzel kapcsolatban megjelentek Budapesten is a francia rendőrség kiküldöttei, hogy itt tovább nyomozzanak az ügyben. Határozottan emlékszem, hogy már Budapesten voltak a francia nyomozók, amikor Hain Péter is kapott Hetényitől szerepet az ügyben. Nem anyaggyűjtésre ugyan, hanem a nyomok eltüntetésére. Együtt mentünk Hain Péterrel a Baross utca csaknem utolsó házáig (a Fiumei úthoz közel), s ott Hain Péter közölte velem, hogy a horvát usztasa központ irodájának anyagát kell beszerezni, s el kell tüntetni minden nyomot, amiről következtetni lehet, hogy ki lakott a lakásban. Azt is közölte, hogy tulajdonképpen ki lakott a lakásban. Úgy emlékszem, hogy Pavelics⁵⁸ lakta a lakást, de lehet, hogy más, akinek a neve P-vel kezdődik. Hain egyedül ment fel a lakásba, engem lent hagyott figyelni, hogy amennyiben a francia nyomozók itt megjelenének, őt idejében értesíthessem. Hosszú várakozás után jött le Hain, s kizárólag iratanyagot hozott le magával, amit bevittünk a főkapitányságra. Majd ismét visszamentünk, hogy most már azokat a nyomokat (monogram, stb.) tüntessük el, melyekből az ott lakó (időközben elmenekült) kiléte megállapítható lenne. Úgy emlékszem, hogy egy alkalommal már Tényi Mátyás⁵⁹ kollégámat is magunkkal vittük. Nem emlékszem határozottan, de lehet, hogy Tényi maradt most lent, s mi ketten mentünk fel Hainnal, de lehet, hogy Hain másodszor nem is jött el, s én csupán Tényivel mentem ki. Biztos az, hogy Tényinek is Hain utasítására fel kellett mennie a lakásba, s ott alaposan átvizsgálni azt, hogy áruló nyom ne maradjon hátra. Ez esetben én lent maradtam és Tényi egyedül ment fel. Nem tudok visszaemlékezni, hogy fent jártam a lakásban, vagy sem. Lehet, hogy csak most rémlik úgy, mintha fent jártam volna, de semmiképp sem a lakásról, sem annak berendezéséről emlékezetem nem maradt vissza. Másnap a francia rendőrök is eljutottak a Baross utcai lakásba, s ott dacára a kétszeri átvizsgálásnak, találtak egy kalapot, vagy más ruhadarabot, melyben a név kezdőbetűi bent maradtak. Úgy emlékszem az egyik betű „P” volt. A továbbiakban az útlevélosztályon is tartottak vizsgálatot a francia rendőrök. Az ügy eredményeképpen pár

rendőrtisztviselőt – köztük dr. Villányit – állásukból elbocsátották. (Évek múlva őket visszahelyezték.)

*

1939 tavaszán, a Kárpátalja visszacsatolásával kapcsolatos kormányzói utakra voltam vezényelve személyi biztonsági szolgálatra. Reszortomban úgyszólván semmi munka nem volt, ezért a csoport saját nyilvántartásának rendezésébe fogtam. Az előállítási könyvben szereplőket óhajtottam kartotékra felfektetni, mert a több ízben előállított személyek szerepe így áttekinthetőbb. Maga a csoport pedig az államrendészeti osztályról leküldött rendőri felügyeletes ügyiratokban eljárva ellenőrizte a felügyeleteseket, s végezte a rendes munkát.

Talán ennek az évnek az őszén történt, hogy egyik csoporttagom, a hozzá került egyik névtelen feljelentésben eljárva, a zsidógimnázium egy tanulóját állította elő, aki több tanuló társával német- és háborúellenes röpiratokat készített és terjesztett. Kihallgatásuk során elmondták a diákok, hogy a Dob u. 90.-be⁶⁰ rendszeresen bejártak és ott hallgatták az ifik részére rendezett ismeretterjesztő előadásokat. Itt beszélték meg, hogy tanuló társaik között egy csoportot szerveznek, hogy a háború és a németek ellen propagandamunkát végezzenek. Szó volt köztük arról is, hogy a csoport élére egy szellemi irányítót válasszanak. Volt köztük, aki Demény Pált ajánlotta, volt, aki Bánóczy Lászlót.⁶¹ Végül is Bánóczy személye mellett döntöttek, őt fel is keresték, s közölték vele szervezkedésüket, s annak célját. Bánóczy – amint azt a diákok elmondták – vállalta a szellemi irányítást, bár a csoport munkájában tevőlegesen részt nem vett, a kész röpiratokat nem mutatták be neki. Emlékezetem szerint 8-9 diákot állítottunk elő az ügyben, s velük együtt Bánóczy Lászlót is. A gimnazisták beismerték, hogy megbeszéléseiket a Bethlen téri zsidó siketnéma intézet egyik termében tartották az esti órákban, s ugyanott készítették a röplapokat is. Bánóczy kihallgatása során elismerte, hogy a gimnazistákkal több ízben találkozott a Dob u. 90.-ben, ott velük több ízben tárgyalt is, de tagadta, hogy előtte a gimnazisták illegális munkáról beszéltek. A szellemi vezérséget ő úgy értelmezte, hogy a legális szoc.dem. ideológiát fogja a diákok előtt ismertetni. Befejezve az ügyben a nyomozást, az előállítottakat a nyomozati iratokkal együtt átadtam Sombornak. Úgy tudom, hogy csak a diákok kerültek át az ügyészségre, Bánóczyt, mert ügyében talán közbejártak, avagy, mert tagadásával szemben csak egyes diákok nem éppen határozott vallomása volt rá nézve terhelő, Sombor elbocsátotta. Határozottan emlékszem, hogy a zsidó gimnazisták ügyét telefonon később szóvá tette a def-nél szolgálatot teljesítő Hajnácskőy is, s kérdőre vont, hogy miért nem adattam át az ügyet a def-nek. Én kijelentettem, hogy nekem nincs jogom ügyeket ide-oda irányítani, ezt csak Sombor tehetné volna meg. Később Sombornak jelentettem Hajnácskőy közbelépését, [de] Sombor kezével legyintve csak mosolygott. Nem emlékszem pontosan az időre, lehet, hogy a gimnazisták ügye a későbbi évek egyikében történt. Az biztos, hogy Németország akkor már háborút viselt, mert a röplapok kifejezetten német- és háborúellenesek voltak. Emlékszem arra is, hogy a gimnazisták közül egyik-másik amikor szabadult, hozzám fordultak (szülői) kéréssel, hogy valamilyen módon tegyem lehetővé, hogy a gyermek tanulmányait folytatva érettségizhessen. Én a kérést Somborhoz terjesztettem tovább, s a magam részéről támogattam is. Nem tudom, milyen eredménnyel.

Ebben az időben még egy egészen jelentéktelen röpiratterjesztőt és -készítőt fogtunk el, ugyancsak névtelen feljelentés alapján. Valahol a VI. kerületben egy csonka, vagyis béna lábú (ha jól emlékszem, suszter), nem egészen normális ember készített ugyancsak háborúellenes röplapot. Ez ügyben vagy csak egyedül, vagy talán másodmagával szerepelt mint előállított.

Dr. Sombornak igaza volt. A ránk váró munkát elvégezte a 7 tagú csoport is. A politikai osztály teljes figyelme a nyilas frontra összpontosult. Saját magam által szervezett besúgó nem volt, a Haintól örökölt besúgók díjazás hiánya miatt elmaradtak. Ebben, s ezt hosszan követő időben csoportom bizalmi költségre pénzt egyáltalán nem kapott. Ha e kérdést Sombor előtt szóvá tettem, ő leintett, mondván, „ha hoz valaki komoly adatot, kap pénzt. De nálatok amúgy is csendes minden.”

Egy másik névtelen levél alapján került be hozzánk egy Fekecs⁶² (vagy hasonló nevű) kézimunka-kereskedő, aki teljesen egyedül, tehát kapcsolat és megbízás nélkül 2 különböző röpiratot szerkesztett, s azokat rendes könyvnyomdában, sok száz példányban kinyomtatta saját költségére. Úgy emlékszem, a Grosz Nyomdában. A röpirat tartalma ugyancsak német- és háborúellenes volt. Kihallgatása során beismerte, hogy ő szövegezte a röplapokat, s ő adott megbízást a nyomda útján való sokszorosításukra, s azokat ő maga terjesztette is. A kérdésre, hogy miért csinálta, azt válaszolta, hogy mint „kikopott kommunista” igazolja magát a nemsokára uralomra kerülő elvtársai előtt, hogy ő nem tétlenkedett.

[ÁBTL 4.1. A-795. 24–33. Géppel írt tisztázat. A szövegben szereplő nevek aláhúzással szerepelnek.]

¹ Az önvallomás első részét közli: Varga Krisztián: A politikai rendőrség és a baloldali munkásmozgalom Wayand Tibor önvallomásában. *Betekintő*, 2010/1. www.betekinto.hu <http://www.betekinto.hu/Default.aspx?cikkId=132> (Utolsó letöltés: 2010. október 23.)

² A témához lásd Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*. (Budapest, Osiris Kiadó, 2001.), Ormos Mária: *Magyarország a két világháború korában (1914–1945)*. (Debrecen, Csokonai Kiadó, 1998.) és Uő: *Egy magyar médiavezér: Kozma Miklós. Pokoljárás a médiában és a politikában 1919-1945. II. kötet*. (Budapest, PolgArt Könyvkiadó, 2000.) című művét.

³ *Rendőrségi célkeresztben a szélsőjobb. Dr. Sombor-Schweinitzer József feljegyzése a szélsőjobboldali mozgalmakról*. Szerk. Kovács Tamás. Budapest, Gondolat Kiadó, 2009. 19.

⁴ Uo. 20.

⁵ Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) 4.1. A-795. *Dr. Wayand Tibor feljegyzései a horthysta politikai rendőrségi munkájáról*. 29–30. (Sombor formálisan a büntügyi osztály helyettes vezetője lett. Vö. ÁBTL 4.1. A-610. Magyar Kir. Rendőrség budapesti Főkapitányságának szolgálati beosztása)

⁶ A szakirodalomban használt írásmódok még: 2. Vkf. Osztály, Vkf 2. Osztály, VKF/2., VKF-2. Tanulmányomban a továbbiakban a 2. Vkf. Osztály elnevezést használok.

⁷ A Belügyminisztérium csendőrségi alosztályának átirata a közbiztonsági osztályhoz: a csendőrség nyomozó osztálya és a csendőrkerületi parancsnokságok székhelyein működő alosztályok megkezdik működésüket. (Budapest, 1929. május 16.) *Megfigyelés alatt... Dokumentumok a horthysta titkosrendőrség működéséből 1920–1944*. Szerk. Beránné Nemes Éva és Hollós Ervin. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1977. 149–150.

⁸ ÁBTL 4.1. A-3755. Kincs István: *A csendőrség rövid történeti áttekintése. Szervezeti felépítésük, tevékenységük jellemzése. Feladataink az elhárító munkában*. Budapest, BM Rendőrtisztviselői Akadémia Politikai Nyomozó Tanszéke, 1962. 23.

⁹ A Csendőrség Központi Nyomozó Osztályparancsnokságának jelentése a belügyminiszterhez a Nagymágocs községben működő kommunista mozgalomról. (1937. december 7.) *Megfigyelés alatt...* i. m. 228–228.

¹⁰ A Csendőrség Nyomozó Osztályparancsnokságának jelentése a belügyminiszterhez egy baloldali szociáldemokrata csoport megbeszéléséről. (Budapest, 1933. február 9.) Uo. 217–218.

¹¹ ÁBTL 4.1. A-795. 12.

¹² Lásd 1881. évi XXI. tc. a Budapest-fővárosi rendőrségről, valamint az 1881. évi III. tc. m. kir. csendőrségről. Az államrendőrség 1919. október 1-ig csak a fővárosban, később a törvényhatósági jogú, rendezett tanácsú és megyei városokban, a csendőrség az említett területeken kívül (vidéken) látta el az állam rendfenntartó funkcióját.

¹³ Rendelet a háború idejére szóló különös büntetőjogi rendelkezések alkalmazása kezdőnapjának és területi hatályának meghatározásáról, valamint a polgári büntetőbíráskodás alá tartozó egyének honvéd büntetőbíráskodása alá helyezéséről. Részlet. (Budapest, 1941. június 30.) *Megfigyelés alatt...* i. m. 324–325., Dombrády Lóránd: Mi volt a Vkf-2? *História*, 1979/3. 21–22. <http://www.tankonyvtar.hu/historia-1979-03/historia> (Utolsó letöltés: 2010. március 26.)

¹⁴ Az 1939. évi II. tc. 141. §-a és 219. §-a előzetes bírói vagy ügyészi állásfoglalás nélkül is lehetővé tette a polgári személyek feletti katonai büntetőbíráskodást. *Magyar Törvénytár 1939. évi törvénycíkek*. Budapest, Franklin Társulat, 1940. 83–85., 120–121.

¹⁵ Nyomozási módszerek és eljárások. In *Vallomások a holtak házából. Ujzsászy István vezérőrnagynak, a 2. vkf osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései*. Szerk. Haraszi György. Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – Corvina, 2007. 201–202.

¹⁶ A Honvéd Vezérkar főnökének átirata a belügyminiszterhez a hadüzemi titkárok működése tárgyában. (Budapest, 1939. május 26.) *Megfigyelés alatt...* i. m. 282–283.

¹⁷ Rendelet a háború idejére szóló különös büntetőjogi rendelkezések alkalmazása kezdőnapjának és területi hatályának meghatározásáról, valamint a polgári büntetőbíráskodás alá tartozó egyéneknek honvéd büntetőbíráskodás alá helyezéséről. Részlet. (Budapest, 1941. június 30.) *Megfigyelés alatt...* i. m. 324–325. Az 1930-as évek végéig a defenzív alosztály szerepe a kommunistaellenes nyomozásokban meglehetősen esetleges és korlátozott volt. Vö. Kovács Zoltán András: A Janus-arcú tábornok. Adalékok Ujzsászy István vezérőrnagy pályaképehez. In *Vallomások a holtak házából*. i. m. 118.

¹⁸ Kolontári Attila: Magyarország és az 1935-ös csehszlovák–szovjet kölcsönös segítségnyújtási szerződés. <http://www.publikon.hu/htmls/tanulmanyok.html?ID=33&essayID=129> (Utolsó letöltés: 2010. augusztus 24.)

¹⁹ Vö. A Budapesti Főkapitányság Politikai Nyomozó Főcsoportjának jelentése az Ifjú Proletár c. kommunista újság szerkesztői ellen folytatott nyomozásról. (Budapest, 1929. szeptember) Közli: *Megfigyelés alatt...* i. m. 132–135.

²⁰ A Csendőrség Nyomozó Osztályparancsnokságának jelentése a belügyminiszterhez a vecsési és pestszentimrei kommunista mozgalom ellen a Vezérkari Főnökség 2. Defenzív Osztályával közösen folytatott nyomozás eredményéről. (Budapest, 1936. június 24.) Uo. 236.

²¹ Uo.

²² Nyomozási módszerek és eljárások. In *Vallomások a holtak házából*. i. m. 201.

²³ ÁBTL 3.1.9. V-146147. 29.

²⁴ Böll Gábor: A VKF-2 szervezettörténete az újabb kutatások tükrében. In *Katonai perek a kommunista diktatúra időszakában 1945–1958. Tanulmányok a fegyveres testületek tagjai elleni megtorlásokról a hidegháború kezdeti időszakában*. Szerk. Okváth Imre. Budapest, Történeti Hivatal, 2001. 85.

²⁵ Hollós Ervin: *Rendőrség, csendőrség, VKF 2*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1971. 134.

- ²⁶ A dokumentumban több olyan személyt említ Wayand, akik már a korábban közölt önvallomásrészletben is megjelentek. A velük kapcsolatos életrajzi adatokat lásd ott lábjegyzetben.. Varga: i.m.
- ²⁷ Lábody Gyula (1894–1952) detektív felügyelő. 1918-tól detektívként teljesített szolgálatot, majd a politikai osztályon a baloldal ellenes csoport helyettes vezetője lett. Többször vezényelték a politikusok biztonságáért felelős detektívcsoporthoz, később 1936 őszétől átvette a kormányzósági detektívcsoporthoz irányítását. A háború előtt nyugállományba vonult, de a politikai osztály igényt tartott további szolgálataira, ezért Sombor és Hain is megbízta őt különleges feladatok végrehajtásával. A háború után Kistarcsára internálták.
- ²⁸ Fábíán Dániel (1901–1980) dr., orvos, a népi irodalom terjesztője. 1928 szeptemberében a Bartha Miklós Társaság ügyvezető elnökeként részt vett a csehszlovákiai magyarok érsekújvári kongresszusán. Kezdeményezője és terjesztője volt a népi írók és költők társadalomkritikai műveinek. 1930-ban József Attilával közösen írták a *Ki a faluba!* című kiadványt. 1930-tól a szociáldemokrata párt, 1935-től a Bajcsy-Zsilinszky Endre-féle Nemzeti Radikális Párt tagja lett. 1934–1946 között a Budapesti III. sz. Sebészeti Klinikán tanársegéd. A háború után különböző rendelőintézeteknél és klinikákon sebész főorvos.
- ²⁹ Helyesen Bartha Miklós Társaság. 1925-ben alakult szellemi, irodalmi, közéleti szervezet, mely célul tűzte ki a magyarság kultúrájának ápolását. Névadója a dualista rendszer egyik függetlenségpárti, kissé antiszemita felhangokkal író politikusa volt. A társaság tagjai között az 1920-as évek végén az illegális kommunistákkal rokonszenvező értelmiségieket éppúgy megtalálni, mint a liberális és szélsőjobboldali irányzatok képviselőit. A 30-as évek elején a szervezet határozottan a népi írók mozgalmanak egyik gyűjtőhelyévé vált. Később megőrizte ugyan baloldali alapállását, de hatása fokozatosan csökkent a magyar szellemi és közéletben.
- ³⁰ Ádám Lajos (1879–1946) dr., nemzetközi hírv sebészorvos. A budapesti egyetem elvégzését követően pályáját a Szent István Kórházban kezdte. 1914-től különböző hadikórházakban dolgozott. 1919 után több kórházban főorvosként gyógyított, majd 1926-tól rendkívüli, 1930-tól rendes egyetemi tanári állást kapott. Zsidó származása miatt a szélsőjobboldal az 1920-as években többször támadta, alaptalanul kenőpénzek elfogadásával vádolta meg. Ügye 1927-ben az országgyűlés képviselőháza elé került. A 30-as években nemzetközi hírnévre tett szert. Haláláig a Budapesti III. sz. Sebészeti Klinika főorvos-professzora volt.
- ³¹ Haraszthy (Haraszti) Vince (1896) dr., rendőr tanácsos. A rendőrség 1938-as átszervezésekor került a bünyügyi osztályról a politikai osztályra, mint a baloldallel ellenes ügyek referensre. 1942-ben az Államvédelmi Központ (ÁVK) koordinációért felelős – baloldali ügyekkel is foglalkozó – rendőrségi összekötője lett. 1944. március 21-én a német biztonsági szolgálat rövid időre őrizetbe vette, majd elengedte. A háború után Kistarcsára internálták.
- ³² Gömbös Gyula (1886–1936) vitéz, nemes jákfai, hivatásos katonatiszt, szélsőjobboldali politikus. 1932–1936 között miniszterelnök.
- ³³ Szentirmay (Scholznik) Győző (1887) detektív felügyelő. 1951-ben kitelepítették.
- ³⁴ Matthias Erzberger (1875–1921) német politikus, alkancellár, pénzügyminiszter, a Német Római Katolikus Középpárt vezetője. 1918. november 11-én a német kapitulációs küldöttség vezetőjeként aláírta a fegyverszünetet az antant képviselőivel a compiegne-i erdőben. Mivel támogatta a versailles-i béke aláírását, valamint a német (weimari) köztársaság demokratikus és alkotmányos berendezkedését, a különböző nacionalista, szélsőjobboldali irányzatok első számú közellenségévé vált. 1921 augusztusában nacionalista tiszték meggyilkolták.
- ³⁵ Kovács Arnold (Noldi) újságíró, a 20. század elejének egyik bünyügyi sztárriportere.
- ³⁶ Helyesen Henrik Förster-Shulze német szélsőjobboldali katonatiszt. Neve az 1926-ban kirobbant frankhamisítási ügygel kapcsolatban is felmerült.
- ³⁷ Schumacher és Blous detektívek a berlini rendőrség különleges megbízottjai.
- ³⁸ Wayand itt arra a nyilas röpiratra gondol, melyet 1938-ban terjesztettek Horthy Miklós kormányzó és feleségének lejáratására. A balul sikerült akciót a nyilasok nem vállalták fel, provokációnak tartva az eseményeket a felelősséget a politikai rendőrségre és Hetényire hárították.
- ³⁹ Széll József (1880–1956) dr., jogász, országgyűlési képviselő, belügyminiszter. 1907–1919 között Fogaras vármegye főispánja. 1917-ben a Földművelésügyi Minisztérium erdélyi kirendeltségének vezetője lett. 1925-től Zemplén vármegye, 1926-ban pedig egyúttal Abaúj-Torna vármegye főispánja, 1933-ban a Közigazgatási Bíróság másodelnöke, 1937. ápr. 10-től 1938. máj. 13-ig belügyminiszter a Darányi-kormányban. 1938-ban időközi választáson Salgótarjánban nyert mandátumot. 1933-tól 1937-ig és 1941-től felsőházi tag. Háború után internálták, majd kitelepítették.
- ⁴⁰ Szemerjai Kovács Dénes dr., jogász, miniszteri tanácsos, 1941-ig a Belügyminisztérium közbiztonsági osztályának vezetője.
- ⁴¹ Széll Kálmán (1843–1915) dr., nemes dukai és szentgyörgyvölgyi, jogász politikus, pénzügyminiszter, miniszterelnök. Kormánypárti programmal 1868-tól képviselő, 1875–78 között pénzügyminiszter. A Szabadelvű Párt tagja, de Tisza Kálmánnak több gazdasági kérdésben ellenfele volt. A hazai bankrendszer egyik kiépítője. Alapvetően a gazdasági liberalizmus és a változatlanul hagyott közjogi berendezkedés híve volt. Az 1890-es évek válsága után 1899-ben miniszterelnök és egyben belügyminiszter lett. Regnálása azonban nem tudta megoldani a közjogi válságot. 1905-ben alkotmánypárti képviselőként jutott a parlamentbe.
- ⁴² 1939. február 3-án a Nyilaskeresztes Párthoz tartozó különítmény több kézigránatot dobott a Dohány utcai zsinagógából kijövő tömegre. A terrorcselekményben 23 ember sérült meg. A merénylettel a nyilasok a nyíltan felszított zsidóellenes hangulatot meglovagolva a már bukásra ítélt Imrédy kormányt akarták destabilizálni.
- ⁴³ Nemes Sándor (1882–1972) detektív főfelügyelő, rendőrnemzeti ezredes. Pályafutását a Monarchia detektívtestületében kezdte, majd a 1920-as években a Budapesti Főkapitányság Bünyügyi Osztályának elismert bünyügyi

nyomozója lett. Még a háború előtt nyugállományba vonult, de szaktudására később is igényt tartottak. Ennek köszönhető, hogy a demokratikus államrendőrség 1945-ben nyugállományú rendőr ezredesi rendfokozattal tanácsadóként foglalkoztatta. Az 1950-es években kitelepítették. 1958-ban egy volt rendőrtisztviselőkből álló baráti társaságnak lett aktív tagja, akik az állambiztonsági szervek szerint veszélyt jelentettek a népi demokráciára. Ügynöki munka segítségével a csoportot szétbomlasztották, tagjait a BM „szigorú rendőri figyelmeztetésben részesítette”.

⁴⁴ A defenzív alosztályához tartozó ipari csoportot az 1930-as évek elején hozták létre. A csoporthoz az egyes kiemelten fontos gyárakban üzemi titkári szakhálózat tartozott, melynek titkárait a defenzív alosztály helyezte el kapcsolattartási és kémelhárítói feladatkörben. Az üzemi titkárok fedésben dolgozó, többségében egykori vagy tartalékos csendőr- és katonatisztek voltak, akiknek valódi tevékenységéről csak a gyár legszűkebb vezetése szerezhetett tudomást. Főleg szabotázs- és kémelhárítói feladatokat láttak el, de a gyárban működő szakszervezeti és politikai mozgalmakat is az ellenőrzésük alá vonták. Tagjai közt nagy számban fordultak elő szélsőjobboldali meggyőződésű személyek.

⁴⁵ Demény Pál (1901–1991) kommunista politikus, író, a két világháború közötti baloldali munkásmozgalom kiemelkedő alakja. 1919-ben kapcsolódott be a munkásmozgalomba, majd illegális szervezkedései miatt többször letartóztatták. A '20-as években KIMSZ-aktivista, a KMP tagja. A '20-as évek közepétől fokozatosan eltávolodott a KMP emigráns frakcióitól és a Kominterntől. 1944. október végén egyesülési megállapodást kötött a Rajk László vezette kommunista párttal, annak egyik vezetője lett. 1945. február 13-án Rákosi Mátyás utasítására Péter Gábor letartóztatta, majd 1946-ban a Budapesti Népbíróság koholt bizonyítékok alapján háborús bűntett elkövetésének vádjával négyéves börtönbüntetésre ítélte. 1950-től Kistarcsára internálták, 1954-ben még tíz évet kapott rendszerellenes összeesküvés vádjá miatt. 1956-ban szabadult, később lektori, fordítói és írói munkásságot folytatott. 1989-ben rehabilitálták, majd 1990-ban az MSZP színeiben országgyűlési képviselő lett.

⁴⁶ Demény Pál besúgói tevékenysége visszatérő témája az önvallomásnak. Mivel a korabeli államrendőrségi működési iratok nem állnak rendelkezésünkre, ezért csak közvetve van arról bizonyítékunk, hogy Demény nem volt a politikai osztály informátora. Ezt ő maga cáfolja önéletrajzi munkájában mikor tételesen felsorolja azokat az okokat, amiért Péter Gábor és Rákosi Mátyás igyekezett őt úgy beállítani, mintha a „horthysta” rendőrség ügynöke lett volna. Demény Pál: „*A Párt foglya voltam*” Budapest, Medvetánc Könyvek, 1988. 166–191. Demény Pál 1946-os népbírósi perében Wayand volt az egyik koronatanú, a koncepciók eljárás azt volt hivatott bebizonyítani, hogy a kommunista mozgalomhoz tartozó Demény annak érdekében működött együtt a detektívekkel, hogy a KMP ténykedését ellehetlenítse. Wayand – valószínűleg Péter Gábor személyes instrukciói alapján – feljegyzéseivel „bizonyította” Demény besúgói múltját, amit azonban saját maga cáfolt meg a leghitelesebben, mikor kivégzése előtt feltárta Demény előtt Péter és a politikai rendőrség machinációit. Vö. Demény: i. m. 177–178.

⁴⁷ Jakobovics (Jakobovics) János kémelhárító, tartalékos hadnagy. A kémelhárítás hatáskörébe tartozó politikai nyomozások egyik honvédelőre. Budapesten a Váci úti EMAG (Első Magyar Gazdasági Gépgyár) üzemi titkára, a defenzív alosztályhoz tartozó szakhálózat tagja.

⁴⁸ Demény Pál és csoportja 1938 szeptemberében – tiltakozásul Csehszlovákia tervezett feldarabolása ellen – saját készítésű röplapokat szórt szét „A cseh nép nem ellenségünk!” címmel a csepeli és a soroksári üzemek előtt. A gyárak üzemi titkárai tudomást szerezvén a pacifista röplapokról, azonnal jelentést tettek a defenzív alosztálynak. Annak ellenére, hogy az eset a budapesti főkapitányság illetékességi területén történt, az I. Csendőrkerület nyomozó alosztálya hűtlenség és az ipari üzemek rendje elleni kémtevékenység gyanúja miatt indított nyomozást. A def. „K” alcsoportjának irányítása alatt ténykedő csendőrnnyomozók hamar felgöngyölítették az ügyet. Demény – mielőtt őrizetbe vételére sor került volna – kitalálta, hogy a lakásának ajtaja előtt talált rá egy illegális röpiratra. Ezt szeptember 26-án személyesen hozta tudomására Hain Péternek, abban a hiszemben, hogy a nyomozást a rendőrség folytatja le, és ezzel a manőverrel elkerülheti az esetleges felelősségre vonást. Deményt néhány napra rá azonban őrizetbe vették a csendőrnnyomozók. A csendőröknek a kényszervallatás által sem sikerült további terhelő adatokat szerezniük a röplapok külföldi eredetéről. Demény egyértelműen az időhúzás és az illegális mozgalmak mentése céljából azt nyilatkozta, hogy csak Hajnácskőy Lászlónak hajlandó vallomást tenni. A csendőr őrnagy, mivel Demény neki sem mondott konkrétumokat, tanácsalanságában kikérte Wayandot, de a nagyobb szabású, külföldi eredetű összeskűvést bizonyítaniuk így sem volt lehetséges. Deményt a bíróság a pacifista tartalmú röplapok szerkesztésért és az ipari üzemek rendjének megsértése miatt 2 év letöltendő börtönbüntetésre ítélte. Vö. Demény Pál: i. m. 78–94.

⁴⁹ Helyesen 2. Vkf. Osztály D-alsztály.

⁵⁰ Vö. A budapesti I. csendőrkerületi parancsnokság leirata az őrparancsnokságoknak, utasítás a „nemkívánatos egyének” összeírására (Budapest, 1938. szeptember 24.) *Megfigyelés alatt...* 265–266.

⁵¹ Teleki Pál (1871–1941) gróf, földrajztudós, egyetemi tanár, konzervatív politikus. 1920–21 és 1939–1941 miniszterelnök.

⁵² Kánya Kálmán (1869–1945) konzervatív politikus, diplomata, 1933–1938 külügyminiszter.

⁵³ Galeazzo Ciano (1903–1944) dr., gróf, fasiszta politikus, külügyminiszter. Az egyik szószólója volt az olasz fasiszta állam birodalmi politikájának, külügyminiszterként támogatta az Ausztriával való szövetséget, a magyar revíziót, a Balkán megszállását és az afrikai terjeszkedést is.

⁵⁴ Kálnay Gyula dr., főkapitány-helyettes. Az 1920-as években a Nagykanizsai Rendőrkapitányság vezetője. 1939-től megbízást kapott a politikai osztály névleges vezetésére, de a tényleges irányításban nem vett részt. Ennek ellenére 1944. március 21-én őt is őrizetbe vette, majd kihallgatta a német állambiztonság. Kiszabadulása után 1944 áprilisától az V. kerületi Rendőrkapitányság vezetője lett. A háború után internálták, később kitelepítették.

⁵⁵ Juhász József (1887–?) dr., rendőr tanácsos. Pályáját a főkapitányság bünyügyi osztályának sérülési (emberölési ügyek) főcsoportjában kezdte. A 30-as években áthelyezték a kormányzósági helyszínbiztosító csoport élére, ahol Hain

Péterrel közeli, baráti kapcsolatba került. Valószínűleg ennek köszönhető, hogy 1944. március végétől az Állambiztonsági Rendészet IV. (nyomozó) Osztályának vezetője lett. Hain Péter leváltása után visszahelyezték korábbi szolgálati helyére a helyszínbiztosító csoport vezetőjeként. Beosztását a politikai osztály későbbi átszervezéseikor is megtartotta. A háború után a PRO, később a BM Politikai Nyomozó Főosztály kilétét azonosítani nem tudta. Személyét a „horthysta” rendőrség elleni későbbi nyomozások gyakran összekeverték a vele azonos nevű detektívvel, aki szintén a sérülési csoportban dolgozott, és később a politikai osztályra került. A háború alatt eltűnt.

⁵⁶ Buk Miklós dr., író, a magyarországi cionista vezető, a Magyar Cionista Szövetség és a Magyar Zsidók Pro Palesztina Szövetségének főtitkára.

⁵⁷ 1934. október 9-én Marseille-ben meggyilkolták I. Sándor jugoszláv királyt és a kíséretében tartózkodó Louis Barthou francia külügyminisztert. A merényletet a horvát nacionalista usztasa mozgalomhoz tartozó – egyébként macedón nemzetiségű – személyek követték el. A nyomozás számai – többek közt – Magyarországra vezettek, ahol már az 1930-as évek elején rendelkeztek kiképzőbázissal az usztasa mozgalom terrorista alakulatai. Az usztasát – így közvetve a marseille-i merényletet – nemcsak a Gömbös-kormány, hanem a fasiszta Olaszország, valamint a náci Németország is támogatta. A merénylet felelősségét – elsősorban a kisantant országai – Magyarországra kívánták hárítani, de a megváltozott nemzetközi politikai helyzetben az olasz és a német külpolitikai aktivitásának köszönhetően végül is egyetlen ország kormányának sem kellett a felelősséget vállalnia. Lásd Ormos Mária: *Merénylet Marseille-ben.* (Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1984.) című művét.

⁵⁸ Ante Pavelić (1898–1959) horvát szélsőjobboldali politikus. Politikai pályáját a függetlenségpárti és nacionalista Horvát Jogok Pártjában kezdte, később Mussolini meghívására Olaszországba emigrált. Alapítója és vezetője volt a fasisztoid jellegű horvát nacionalista usztasa (felkelő) mozgalomnak. A német segítséggel 1941. április 10-én kikiáltott Független Horvát Állam vezére lett. 1945. április 15-én Ausztriába, majd később a Vatikánba menekült. Az 1950-es években Argentínában telepedett le, ahol újjászervezte a horvát emigráns usztasa mozgalmat, valamint Juan Peron argentin elnök biztonsági tanácsadója lett. 1957-ben a jugoszláv titkosszolgálat merényletet kísérelt meg ellene. Pavelić súlyos sérülésekkel a francóista Spanyolországba menekült, ahol 1959-ben hunyt el.

⁵⁹ Tényi Mátyás (1898–1954) detektív. A délvidéki Zsablyán született. 1918-ban részt vett az első világháború harcaiban. Kezdetektől a budapesti főkapitányság politikai főcsoport baloldali alcsoportjának tagja. Detektív gyakornoki, majd detektív rendfokozatban figyelő, felderítő szolgálatai révén részt vett a korszak minden jelentős baloldal ellenes nyomozásában. A második világháború alatt Wayand Tibor első számú helyetteseként összekötő a csendőri nyomozó szervek által irányított baloldal ellenes bizalmas nyomozásokban. A német megszállást követően összekötő a német biztonsági szolgálatok és a Bűm VII/d. (államvédelmi) alosztály között, majd az Állambiztonsági Rendészet beosztottja lett. A háború után Kistarcsára internálták, majd a PRO őrizetbe vette, ahol – állítólag Péter Gábor személyes utasítására bosszúból – súlyosan bántalmazták, mivel Tényi a 30-as években kihallgatott illegális kommunista Pétert kényszervallatta. A Budapesti Népbíróság háborús bűncselekmények elkövetése miatt 15 évi börtönbüntetésre ítélte. A börtönben halt meg.

⁶⁰ A Budapest, VII. kerület Dob utca 90. szám alatti házban a szociáldemokrata mozgalomhoz tartozó, de a kommunisták befolyása alatt álló Országos Ifjúsági Bizottság (OIB) székhelye volt.

⁶¹ Helyesen Bánóczi László (1884–1945) színházi író, műfordító. Filozófiát és esztétikát tanult a lipcsei egyetemen. 1904-től vett részt a szociáldemokrata munkásmozgalomban, ahol a párt elismert művelődéspolitikusa és a kulturális ügyek szakértője lett. Több munkáselemlés és színházi darab szerzője, 1920-tól a Vígszínház, 1924-től a Magyar Színház rendezője, 1940–1944 között az Országos Magyar Izraelita Közművelődési Egyesület (OMIKE) Művészakció vezetőjeként több száz üldözött zsidó művésznek biztosított munkahelyet. Szépművészeti alkotások, színdarabok, szociálpolitikai és közegészségügyi cikkek szerzője, fordítója.

⁶² Fekecs Sándor (?–1943) baloldali szakszervezeti aktivista. 1919-ben vörösörként szolgált a Tanácsköztársaságban, majd az 1920-as években a Magyarországi Földmunkások Országos Szövetségének sarkadi vezetője lett. Tiltott, kommunista agitációért hat hónapi elzárásra ítélték. 1924-től az amerikai központú, anarcho-szindikalista eszmeiségű IWW (Industrial Workers of the World) -hez tartozó Magyar Általános Munkás Szövetség (MÁMSZ) egyik vezetője, 1927-től ügyvezető titkára lett. 1935-től szüneteltette munkásmozgalmi tevékenységét, majd a második világháború alatt önként, felső kapcsolat vagy szervezeti bázis nélkül, saját költségén német- és háborúellenes röplapokat gyártott. A rendőrség hamar felfigyelt a röplapokra, és Fekecs Sándort a bíróság 1941. december 29-én négy év és hat hónapi fegyházbüntetésre ítélte. A röplapok nyomtatásában és terjesztésében résztvevő hattagú csoport tagjait szintén letöltendő szabadságvesztésre ítélték. Annak ellenére, hogy sem Fekecs Sándor, sem a röplapakcióban résztvevő személyek nem kapcsolódtak a kommunista párthoz, a hatalom szigorú megtorlásban részesítette a csoport tagjait. Fekecs Sándort az eljárás alatt kényszervallatás okozta sérülések miatt a börtönkórházba szállították, majd 1942-től büntetőszázadba került, ahol meghalt.